

bare schatten mede. Toen de tempel in brand stond, werden vele van de heilige vaten en kleederen gered; deze eigende Titus zich toe en voerde hij naar Rome, waar zij in zegepraal rondgedragen werden als teekens van zijne overwinning. Daarbij waren de gouden kandelaar met zeven armen, de tafel der toonbrooden, de trompetten, die bij het jubeljaar gebruikt werden en een afschrift van de Wet van Mozes. Verschillende heilige kleederen en gordels van de priesters, en gouden kommen en schotels en specerijen voor reukoffers vielen ook in handen van den Romeinschen overwinnaar. Titus nam twee duizend Joodsche gevangenen naar Rome mede, van welke vele voor de wilde dieren geworpen werden.

Jeruzalem werd verwoest in het jaar 70, en negen jaar later stierf Vespasianus en werd Titus keizer, die regeerde tot 81.

Domitianus, zijn opvolger, richtte te Rome een schoonen triomfboog op ter herinnering aan de onderwerping van Judea. Deze triomfboog bestaat nog, en aan de binnenzijde bevindt zich eene gebeeldhouwde voorstelling van Titus' zegetocht door Rome, met soldaten, den kandelaar, de trompetten en de gouden tafel dragende. Daar hebben wij dus een getuigenis, door de handen van heidenen in steen gehouwen, dat de profetische woorden, die Jezus tot het Joodsche volk richtte, vervuld zijn, woorden die hen waarschuwden, dat hun heilige tempel, »versierd met schoone steenen en begiftigingen,» woest gelaten zou worden, dat in die »dagen der wraak» het volk door het zwaard zou vallen, en gevankelijk weggevoerd worden, en Jeruzalem door de heidenen vertrappt totdat de dagen der heidenen vervuld zouden zijn. *(Wordt vervolgd).*

REDE BIJ HERDENKING VAN DEN VIERHONDERDJARIGEN GEBORTEDAG

VAN MAGISTER PHILIPPUS MELANCHTHON,

den 16den Februari uitgesproken

DOOR J. P. G. WESTHOFF,

Luthersch Predikant te Amsterdam.

Een honingbloem, uit koolzwarte aard,
Een schoone kroon der zere waard,
Ligt hier, door fellen zonnebrand
Verteerd, verwelkt, verdord in 't zand.
Zoo menig honingbij trok zoet
Uit 's bloempjes kelk, dat anderen voedt
En heel der kerk ten zegen is.

Zoo zong *Johann Mathesius* in zijn graflied tot een aandenken aan den man, wiens vierhonderdjarigen geboortedag de Evangelische Christenheid op den zestienden Februari viert. Naar luid van een zijner tijdgenooten heeft de geheele Christenheid veel aan hem te danken. Geen wonder dan ook, dat zij zich heeft opgemaakt, dien dag niet onopgemerkt te laten voorbijgaan. En ja, zij doet er wel aan, dat zij *Magister*

Philippus Melanchthon niet vergeet. Boven alle medearbeiders van Dr. Maarten Luther blinkt *hij* uit. Meer dan tot dusver verdient hij dan ook door de Evangelische Christenheid gekend en in eere te worden gehouden. Al wordt hij ook bijna altijd in éénen adem met Luther genoemd, duizenden zijn er, voor wie hij een groote onbekende is. En toch, was hij ook geen genie als Luther, terecht getuigt van hem een Duitsch hoogleeraar: »*hij was een groot, veelzijdig ontwikkeld talent.*» Op het schoone gedenkteeken der hervormers, dat te Leipzig voor de Johanneskerk staat, ziet men beiden op één en hetzelfde voetstuk en zoo behoort het ook. Op het Luther-gedenkteeken te Worms neemt hij eene eereplaats in onder de hel-

den, die zich rondom de trotsche figuur van den grootste aller reformatoren scharen en men deed er wel aan. In zijn geboorteplaats, Bretten in de Rijn-Pfals, wil men hem ter eere een gedenkteeke oprichten en wel in den vorm van een »Gedachtenishuis" en het is eene goede gedachte. Maar hoezeer ons dat alles ook tót blijdschap stemt, zoo vergete men toch deswege niet het *andere gedenkteeke*, dat Melanchthon toekomt *in de harten* van alle evangelisch protestantsche Christenen. De gedachtenis van dezen rechtvaardige moet in zegening blijven, niet 't minst van wege den rijk gezegenden invloed, dien *wij* voortdurend aan eigen hart en leven ervaren door alles wat *hij* door de genade Gods heeft gedaan. Daarin toch bestaat alleen de rechte gedachtenisviering van een der hervormers, dat de *reformatorische geest* weder levend worde in de evangelische Christenheid. Dat alleen is de waardige viering van *Melanchthons geboortedag*, dat hij tot een geboortedag worde van een nieuw ontwakend leven des geloofs in onze harten. Het is waarlijk niet genoeg, dat wij de gedachtenis van dezen man Gods vernieuwen; het komt er boven alle dingen op aan, dat *wij zelf vernieuwd* worden in den geest van ons gemoed. Het is niet voldoende te vragen: *wie is hij geweest en wat heeft hij gedaan?* Wij moeten tot onszelf inkeeren met de tweeledige vraag: *wie zijn wij en wat doen wij?* Wij eeren de vaders onzer kerk slechts in waarheid daardoor, dat wij ons onzer roeping recht levendig bewust worden en ons als trouwe zonen en dochteren onzer kerk nauw aaneensluiten.

Die herinnering is waarlijk in onze dagen niet overbodig, waar eensdeels Rome allereerste zijne zonen en dochteren oproept, om het verloren terrein te herwinnen en anderdeels velen, die zich Evangelisch noemen, niet meer onder de schaduwen der kerk willen leven.

M. H! stellen *wij* nog prijs op den naam, dien wij dragen, dan kan het ons niet anders dan welkom zijn met de Evangelische kerk den man te herdenken, aan wien zij zooveel heeft te danken. Een volk, dat geen gedachtenis meer heeft voor de groote man-

nen van zijn voorleden, heeft *geen toekomst meer*. Zijne groote mannen vereerend, *eert het zich-zelf*. En zoo is het evenzeer waar, dat eene kerk, die geene gedachtenis bewaart voor hare getrouwe getuigen, zonder twijfel de kracht der getuigenis heeft verloren. Gods groote daden uit het voorleden spreken tot ons met geen ander doel, dan dat eene *betere toekomst* weder moge aanbreken.

Voorzeker, de kerk verheerlijkt niet den man, maar zij *dankt* slechts voor de genade, welke God ook aan haar door dit zijn uitverkoren werktuig heeft geschonken. Verre zij 't van haar eenige persoonlijkheid te verheffen en te roemen. Deed zij het, dan handelde zij voorzeker niet naar den zin en in den geest van Luther en Melanchthon, die niets anders wilden zijn dan dienstknechten van Jezus Christus. En al verdiepen wij ons ook met dankbare harten in hunne eigenaardige persoonlijkheden, wij zegenen en aanbidden telkens *weder de hand, die ze ons heeft gegeven*.

Op dit standpunt staande, willen wij heden de gedachtenis van *Magister Philippus Melanchthon* in ons midden vernieuwen. Eene levensschets van hem te geven binnen den ons gestelden tijd is onmogelijk. Zij zou het kenmerk dragen van groote oppervlakkigheid. En het ware ook overbodig, daar een ieder, die dat rijke leven van nabij wil leeren kennen, daartoe in de gelegenheid is. Na mijn Luther-biografie mocht ik ook eene van Melanchthon in het licht geven.*

Wat wij dan heden voornemens zijn te doen? Wij willen allereerst trachten u *eene korte karakterschets te geven van zijn persoon en werk*, om daarna te luisteren naar 't geen *hij* ook voor het heden ons nog te zeggen heeft.

Hoe onderscheiden ook in aanleg, karakter en gezindheid, behooren *Luther en Melanchthon* bij elkaar. Als wij de namen dezer *geestelijke tweelingbroeders* noemen, verrijzen

* Bij Höveker en Wormser: Dr. Maarten Luther, geb. f 1.80 en Magister Philippus Melanchthon geb. f 1.80.

voor het oog onzes geestes twee mannen uit den apostolischen tijd, en wel Paulus en Apollos. De verhouding, waarin *dese* stonden tot de gemeente te Korinthe, was dezelfde, als waarin *gene* hebben gestaan tot de Evangelische kerk.

Gelijk *Paulus* de Korinthische gemeente heeft gesticht, zoo heeft *Luther* de eerste beslissende schrede ter Reformatie van de ontaarde en diep gezonken kerk van Christus gedaan. Gelijk *Apollos* daarbij Paulus terzijde stond, met en na hem arbeide, zoo heeft ook *Melanchthon* trouw aan Luthers zijde gestaan, met en na hem gearbeid. Gelijk *Apollos* de Alexandrijnsche wetenschap en beschaving in den dienst van het Evangelie stelde, zoo heeft *Melanchthon* de klassieke wetenschappelijke beschaving van zijn tijd gebezigd, om het reine Evangelie der genade Gods in Jezus Christus hoog op den kandelaar te plaatsen. Na zijn openingsrede als hoogleeraar aan de Universiteit te Wittenberg op *22jarigen leeftijd*, schreef *Luther* aan zijn vriend Spalatin: »Philippus heeft eene zeer geleerde en sierlijke rede gehouden, met zulk eene instemming en bewondering door allen aangehoord, dat het voor u niet meer noodig is, hem nog bij ons aan te bevelen. Hij is alle eere waardig.» En terecht schreef dan ook de hoogl. *Ter Haar*: »*Luther* huldigde met de zedigheid der echte kennis in *Melanchthon* de meerderheid zijner geleerdheid, de diepte en grondigheid zijner studie.» Gelijk *Apollos* niet uit den apostolischen kring afkomstig was en toch het werk van een apostel deed, zoo is ook *Melanchthon* niet voortgekomen uit den kring van het geestelijk ambt. Zijn vader *Schwarsz* werd genaamd, (want *Melanchthon* is de Latijnsche vertaling van dien naam), was een beroemd wapensmid, terwijl zijne moeder eene dochter was van een aanzienlijk burger te Bretten, die in staat waren hunnen zoon eene opvoeding te geven, in overeenstemming met zijn uitnemenden aanleg, 't geen daaruit blijkt, dat hij reeds op *dertienjarigen leeftijd rijp genoeg* was, om de Universiteit te Heidelberg te bezoeken. En heeft deze geleerde niet later meer dan iemand anders gedaan, om jongelingen

voor het ambt van evangeliedienaren op te leiden? Gelijk *Paulus* tot Apollos onafgebroken in de verhouding van een Christelijken vriend en broeder stond, in weerwil van zooveel, wat hen dreigde te scheiden, zoo zijn ook *Luther* en *Melanchthon* trouwe vrienden en broeders gebleven, trots alles en allen, die 't liefst eene scheiding hadden gezien. Waar *Melanchthon* hem noemt, »den eerwaardigen, door geleerdheid, deugd en wijsheid uitmuntenden Dr. Maarten *Luther*, den hersteller der reine leer des Evangelies, zijn dierbaarsten vader,» daar kon niets *Luther* bewegen tegen »*zijn dierbaren Philippus*» op te treden.

Maar gelijk het met *Paulus* en *Apollos* is gegaan, wier namen men te Korinthe tot partijnamen heeft gemaakt, zoo is zulks ook het geval geweest met *Luther* en *Melanchthon*. Is zulks geoorloofd met de geschiedenis achter ons? Ons dunkt van neen. Hoezeer hebben beide mannen elkâar gewaardeerd en liefgehad! Met welk een ootmoed heeft de een den ander hooger geacht dan zich zelve! Met welk een dankbare blijdschap spreekt *Luther* over de hem in *Melanchthon* geschonken kracht, die slechts daarom met zulke uitnemende gaven was toegerust, opdat de hof der kerk van Christus zou bloeien en vruchten voortbrengen. Hoe scherpzinnig en waar is zijn oordeel, wanneer hij zegt: »Ik ben geboren om met de duivelen te oorlogen; daarom zijn mijne boeken veel stormachtiger en oorlogzuchtiger. Ik moet houtblokken kloven en stammen uitroeien, doornen en heggen omhakken en de moerassen aanvullen. Ik ben de groote woudrichter, die baan moet breken. Maar magister *Melanchthon* gaat stil en eenvoudig zijn weg, hij bouwt en plant en begiet met lust, waartoe God hem rijkelijk zijne gaven geschonken heeft.» Is het *Luther*, die in *Melanchthon* het werk van zijn God prees, zoo is het wederom *Melanchthon*, die in *Luther* den Elia, den man vol van den Heiligen Geest, vereerde. *Zij behooren bij elkaâr, beide helden op de christelijke kampplaats.* Maar terwijl de een na de hevigste worstelingen uit de eenzame kloostercel te voorschijn treedt,

komt de ander, door Gods hand in geleidelijke ontwikkeling tot het geloof gebracht, uit de gehoorzalen der universiteiten en uit den omgang met de geleerdste mannen van zijn tijd, als Reuchlin, Erasmus en anderen. *Zij zijn beiden machtige geesten. Maar waar Luther de scheppende geest is, daar zift, bearbeit en ontwikkelt Melanchthon de rijke stof. Beiden zijn trouwe arbeiders in 's Heeren wijngaard.* Maar terwijl Luther zijne waarheidsvonken onder het volk doet spatzen, is het Melanchthon, die de machten der aarde en de geleerden voor de zaak der Reformatie wint. *Beiden zijn lichten Gods,* maar terwijl het lichten van Luther op den bliksem gelijk, zuiverend de onreine kerkelijke lucht, gelijk dat van Melanchthon op het koesterend zonnelicht, dat daarom niet minder bevruchtend werkt. *Beiden hebben een diep verlangen naar de eenheid der kerk.* Maar terwijl Luther met scherpen blik inziet, wat het verwante scheidt, is het Melanchthon, die met zelfverloochenende liefde alles opzoekt, wat het gescheidene nog vereenigt.

Zeggen u deze tegenstellingen niet, wie Melanchthon is geweest? Gewis, zij waren zeer onderscheiden naturen, maar des te meer vulden zij elkander aan. Het teedere en kindelijke, dat ondanks zijn heldenkracht Luthers wezen kenmerkte, kluisterde hem met vaste banden aan zijn Philippus, terwijl de behoefte aan het vurige, sterke en mannelijke van Luther, den magister onlosmakelijk aan den doctor verbond. Al wenschte de laatste ook, dat zijn vriend meer spietsen en nagelen had en begeerde Melanchthon bij Luther meer een rustig en kalm wezen en minder strijd lust, *gescheiden konden zij niet worden,* want zij behoorden bij elkaar naar hun inwendigst wezen. Het is van groote beteekenis, dat Luther, die niemand ontzag, waar het de waarheid gold, nooit rechtstreeks tegen hem is opgetreden en het niet heeft toegelaten, dat hij beschimpt of verongelijkt werd. Is het Luther geweest, die zijn vriend als uit den dood God heeft afgebeden, *Melanchthon* heeft het getuigd, dat hij liever sterven wilde, dan van dezen man losgerukt te worden. Voorwaar, het is eene wondere lei-

ding der Goddelijke Voorzienigheid, die deze twee mannen samenbracht tot het *éne groote en heilige werk.* En in stede dus van den een boven den ander te verheffen, willen wij God danken, dat Hij zijner kerk *die twee mannen als Zijne dienaars* heeft geschonken. Maar een iegelijk, naardat de Heer hem gaven geschonken had. Onze magister had zijne bijzondere gaven, welke hij dienstbaar heeft gemaakt tot den opbouw van Christus' lichaam. Aan eene edele bedachtzaamheid paarde hij eene groote nauwgezetheid van geweten; aan liefde tot den vrede, die niets hoogers kent dan de eendracht te bewaren, een schoonheidszin, die zich van al wat ruw en gemeen was teruggestooten gevoelde; aan eene zeldzame mate van degelijke wetenschap groote, kindelijke eenvoud. Zacht en verschoonend in zijn oordeel over anderen, was hij streng ten opzichte van zich-zelfen, terwijl in zijn binnenste de innigste vroomheid woonde, zooals zij bestaat in onvoorwaardelijk vertrouwen op Gods genade in Jezus Christus. Wat ons wel 't meest in hem aantrekt, dat is *de wonderschoone harmonie van zijn geheele wezen.*

Gewis, het valt niet te ontkennen, dat *zijn gematigdheid weleens in besluiteloosheid, zijne voorzichtigheid dikwijls in bedenkelijkheid, zijn nauwgezetheid bij wijlen in moedeloosheid en versaagdheid ontaardde.* Het is een niet te miskennen feit, dat zijn liefde tot den vrede hem somtijds verleidde tot *concessies,* waarbij het scheen, als zocht hij den vrede ten koste der waarheid. Gewis, ook Melanchthon heeft gedwaald, maar *zijn hart niet.* De gezindheid, die aan alles ten grondslag lag, het streven, dat hem bij alles bezielde, was slechts de vurige ijver, om het Evangelisch geloof, de Evangelische kerk te dienen.

En deze man? *Hoeveel heeft hij gearbeid!* Ja, hij is het geweest, die de wetenschap der toenmalige wereld met het Protestantisme huwde, die haar stelde in den dienst van het Evangelie. Zijne levensgeschiedenis stelt hem ons voor oogen als den rusteloos werkzamen geleerde, voor wien nimmer iets te veel, te zwaar was. In zijn tijd *de leer-*

meester van Germanje" geheeten, oefende hij een machtigen invloed uit op de wetenschappelijke en Christelijke ontwikkeling van Duitschland, ja van verreweg het grootste gedeelte van Europa. Op wetenschappelijke wijze diende hij de zaak der reformatie. Zijne voorlezingen aan Wittenbergs hoogeschool over oude Grieksche schrijvers, over de boeken des Nieuwen Testaments, bovenal over de brieven van Paulus, werden dikwijls door 2000 studenten bijgewoond. Tal van uitleggingen zagen van hem het licht en deze vonden zulk eene instemming bij Luther, die menigmaal een zijner toehoorders was, dat deze van hem getuigt »niemand heeft beter den zin en de bedoeling van Paulus begrepen dan hij." Een zijner beste werken is zonder twijfel: *de hoofdartikelen der Christelijke leer*, dat wij wel de eerste dogmatiek of geloofsleer der Evangelische kerk mogen noemen. Daarin ontwikkelt hij de leer van de zonde, van de wet en het Evangelie, van de rechtvaardiging, van het geloof en de goede werken op overtuigende, praktische wijze aan de hand der Schrift.

Luther was er zoo mede ingenomen, dat hij zegt: »hij, die thans een theoloog wil worden, heeft een groot voordeel, want ten eerste heeft hij den Bijbel; deze is hem zoo duidelijk, dat hij alles kan lezen zonder eenige hindernis. Daarna leze hij de hoofdartikelen der christelijke leer van Melanchthon. Wanneer hij deze twee stukken heeft, dan is hij een theoloog. Voor hem staat de geheele theologie open, zoodat hij alles daarna met stichting kan lezen."

Nam hij den toegeworpen handschoen voor zijn vriend op, toen deze in een anonym geschrift »*de onheiliger van den Duitschen roem*" werd geheeten, met welk een mannenmoed trad hij voor hem in de bres, toen in 1521 het Wormser edikt verscheen, waarin Luther vogelvrij was verklaard en evenzeer toen de theologen te Parijs een doemvonniss over Luther en zijne geschriften in het licht hadden gegeven. Deed hij Luther het rechte licht opgaan over tal van plaatsen bij de overzetting van het op den Wartburg voltooid Nieuwe Testament, bovenal kwam zijn grondige kennis der Hebreeuwsche taal

hem te stade bij de vertaling van het Oude.

Zal ik u *zijne groote verdiensten schetsen op het gebied der school*, hoe hij te Neurenberg een Gymnasium stichtte, in Saksen den treurigen toestand der scholen mede hielp verbeteren, een onderricht voor de leeraren opstelde, in Thüringen met twee zijner vrienden een visitatiereis ondernam en onvermoeid voor het welzijn van school en kerk arbeidde — de mij vergunde tijd laat het mij niet toe. Maar hoe zou ik kunnen zwijgen over *één werk* van zijne hand, dat tot een grooten, blijvenden zegen voor de geheele Evangelische Christenheid is geweest? Hoewel van nature van strijden afkeerig, werd hij door zijn Heer geroepen op de kampplaats op te treden en uit naam der Evangelischen eene *heerlijke getuigenis* af te leggen. Stond Luther te Worms op het hoogtepunt van zijn leven, *Melanchthon bereikte te Augsburg het toppunt van zijn roem*. En waar ik u Augsburg noem, daar denkt gij aanstonds aan de *Augsburgsche Geloofsbelijdenis*, dat kleinood onzer kerk en hare *Apoloogie of Verdediging*, beide het werk van den vromen en geleerden Magister. Wel had Melanchthon in die dagen van strijd en spanning een Luther van noode, om niet te versagen, maar *standvastig* te blijven. De geloofsmoed des eenen hielp de zwakheid des anderen op, zoodat hij dan ook blijmoedig op vasten toon tegenover den kardinaal *Campegius* zeide: »Wij bevelen Gode, den Heer onze zaak. Zoo God voor ons is, wie kan dan tegen ons zijn? Ten laatste, er kome uit voort, wat het ook zij, wij moeten ons geluk of ongeluk blijmoedig en standvastig afwachten." En wilt gij hooren hoe Luther over Philippus Melanchthon en zijn werk dacht dan herinner ik u zijne welbekende woorden: »Gij hebt Christus beleden, gij hebt den vrede aangeboden, gij zijt den keizer gehoorzaam geweest, gij hebt veel smaad geduldig verdragen, gij zijt met schandelijke en lasterlijke woorden verzadigd en hebt geen kwaad met kwaad vergolden. In 't kort, gij hebt het heilig werk, gelijk het heiligen betaamt, waardig behandeld."

En nu, hoeveel zou ik u nog uit dat rijke, veel bewogen leven kunnen verhalen! Hoe-

veel heeft hij nog na Luthers dood gedaan! Wij moeten ons dat genot ontzeggen. En toch gevoel ik mij nog gedrongen met u een blik te werpen in zijn huiselijk leven. Neen, hij heeft om zijn dienst aan het groote *den dienst van het kleine niet vergeten*. Zijn kinderlijke zin maakte hem geschikt, om met kinderen om te gaan. Het is bekend, hoe hij onder kinderen een kind kon zijn. *Vroeg tot rijpte gekomen, is hij niet vroeg oud geworden*. En wat hij aan de kinderen deed, geschiedde niet slechts uit natuurlijke neiging des harten, maar in het helder bewustzijn, dat de kinderen reeds vroeg tot den Heiland moeten gebracht worden. Daarom heeft hij zooveel gedaan voor de vorming der jeugd en in zijne eigene woning eene school gesticht. De ziel van zijn leven was dienen.

En zoo vinden wij hem ook in zijn huiselijk leven. Beide groote Hervormers hebben ons het voorbeeld van een *evangelisch familieleven* nagelaten, ons tot eene getuigenis, dat de kerk des Heeren allereerst in *het eigen huis* moet worden gebouwd. En zoo heeft ook Melanchthon de kerke Gods aldaar gebouwd, want hij zag in zijne familie eene kleine gemeente, en in *zijn huis eene kleine kerk*. Waar hij naar de getuigenis van Luther, in 't geheel geen lust had in den echt te treden, daar gaf hij ten slotte aan den wensch zijner vrienden gehoor. »Door te huwen» — zeide hij — »moet ik mijn studiën, mijn eenig genot, laten varen.» Dat dit niet alzoo was, heeft ons zijn leven getoond. En hoe gelukkig was zijn echt met Catharina Krapp, de dochter van Wittenbergs burgemeester. Hun wederkeerige liefde was bovenmate innig en teeder, wyl beider harten overeenstemden. Allerlei krankheden, waarmede beiden bezocht werden, knoopten den band slechts des te vaster. Zij schonk hem twee dochters en twee zonen, welke hun bovenmate dierbaar waren. Het is bekend, hoe op zekeren dag een Fransch geleerde hem in de kinderkamer aantrof, in de eene hand het wiegetouw, in de andere een studieboek. Toen deze zich daarover verwonderde, begon hij den plicht van het familieleven en den dank der kinderen jegens God

zoo te roemen, dat de geleerde vreemdeling beschaamd het vertrek verliet.

Zijn huis en zijn beroep waren voor hem één. Zijn woning gold in Wittenberg als een toevluchtsoord voor alle noodlijdenden en bedrukten. Ook met het oog op zijn huiselijke leven was zijn leven een dienen.

En zoo ook in het *lijden*. Hij heeft de droeve ervaring opgedaan meer miskend te worden door hen, die zijne vrienden behoorden te zijn, dan door hen, die zijne vijanden hadden kunnen zijn. Welk eene diepe smart vervulde zijn teeder gemoed bij het zien van den droevigen geestelijken toestand der kerk! Hoe treurde hij over de groote onkunde bij de geestelijken en de gemeenten! Wat al zorgen hebben hem de vijandschappen berokkend, die het Protestantisme van de zijde der pauselijken had te verduren! Wat al donkere schaduwen hebben de onderlinge *twisten en scheuringen* der Evangelischen over zijn gemoed geworpen! De schier nooit zwijgende aantijgingen dergenen, die zijne broeders in het geloof hadden moeten zijn; de verdachtmakingen van dubbeltonigheid en halfheid, waarmee men hem overlaadde; de ervaring, dat zijn keurvorst Johannes Frederik van Saksen gevangen werd genomen en nog zoo veel meer vervulde zijn hart met diepe smart. Hoort hem klagen: »Wanneer ik zooveel tranen zou kunnen vergieten, als er water stroomt in de Elbe, toch zou ik mijne smart over de nederlaag en de gevangenschap van den Keurvorst, die de kerk en de gerechtigheid heeft liefgehad, niet kunnen uitweenen. Maar er zijn nog andere dingen, die mijne droefenis vermeederen. Met den gevangene heeft mijn hart diep medelijden. Ik voorzie echter eene verandering der leer en eene nieuwe verwoesting der kerken. Want welk een sieraad gaat onder met de verstrooïng onzer universiteit! Voorwaar, wanneer men zich nog zou kunnen bedenken, leefde en stierf ik liever bij uwe altaren, dan in deze verbanning rond te dwalen, waarin dagelijks mijne krachten wegwijnen.» Hij heeft al de smart gevoeld een reformator te zijn. Hij was geen rots, waarop de bruisende golven te vergeefs hunne krachten beproefden, want

de teerheid en fijnheid zijns wezens hadden hem des te gevoeliger gemaakt. En toch heeft hij nooit geweigerd *de-wegen te gaan*, die zijn God hem gebod te bewandelen. Toch heeft hij de standplaats, waarop God hem gesteld had, niet verlaten. Toch is hij uit den strijd niet gevluht, maar hij heeft hem trouw tot den einde gestreden. En waarom? Hij had den moed der heilige liefde, die alles draagt, alles gelooft, alles duldt, alles hoopt.

Zoo staat zijn beeld voor ons. Hij is een heerscher in het rijk des geestes en toch vol dienende, geloovige liefde; *arbeidend voor de vernieuwing der kerk en toch ook wederom voor haar eenheid den vrede zoekend te midden van den strijd.*

In korte, — maar naar ik hoop — sprekende trekken heb ik u het beeld van *Melanchthon* geteekend.

Schenke God genade, dat wij op die vraag: *wie is hij?* kunnen antwoorden: een dienaar des Heeren, door wien ook *wij zijn geloovig* geworden.

Schooner monument kan door ons voor dien grooten Magister niet opgericht worden. *Danken* voor hetgeen ons God door de Reformatie, ook door *Melanchthon* heeft gegeven, kunnen slechts *zij*, die *in het geloof* staan, dat hem bezielde.

Men kan niet denken aan zijn *geloofskracht*, zónder aan de *geloofswakte* onzer dagen herinnerd te worden. Ach, hoe vele evangelische Christenen zijn er niet, die de Reformatie niet meer verstaan; die het dierbare kleinnood der Luthersche kerk: »de rechtvaardiging uit het geloof» niet begrijpen; die wel hier of elders zijn geboortedag herdenken, maar zijn heerlijkste werk: de *Augsburgsche geloofsbelijdenis*», niet eens kennen. Hoe velen zullen er zijn, die wel het een en ander hooren van de groote verdiensten, die *Melanchthon* gehad heeft ten opzichte van de overzetting en uitlegging der Heilige Schrift, maar hunne harten worden niet tot Gods Woord getrokken! Het is waarlijk niet genoeg, dat wij de namen onzer helden eeren; hunne *gezindheid* moet ook de onze zijn. Voorwaar, wij kunnen er onzen God niet ge-

noeg voor danken, dat een nieuw geloofsleven in onze kerk is ontwaakt. En God verhoede het in zijn genade, dat niet weder het sneeuwkleed van den winter zich uitbreidde over het ontwaakt lenteleven, zoodat de kiemen allengskens weder sterven. *O! het is zoo noodig dat wij ons dompelen in den frisschen geloofsstroom van den reformatorischen tijd.* Het *oude welbeproofde geloof*, dat hen zoo vrij en zalig, zoo sterk en moedig maakte, moet ook *het onze* zijn. Wat zij hebben beleden: »*gerechtvaardigd uit genade door het geloof in de verlossing, die door Jezus Christus is geschied*», moet ook onze belijdenis zijn. En ja, dat geloof was geen dood, maar een *levend geloof* in hunne zielen. Hoewel *Melanchthon* met kracht leerde, dat goede werken noch het loon, noch de verdienste des eeuwigen levens zijn, zoo drong hij toch met alle kracht op het voortbrengen van vrucht, van een leven in 't geloof aan. Te dezen opzichte heeft hij in een strijd tegen den predikant *Cordatus* en anderen veel onaangenaamheden en aanvechtingen ervaren. En hoe is het nu met ons gesteld? Ons leven toch is de toetssteen van ons geloof. Is ons leven louter en oprecht? Zijn wij trouw en eerbaar in handel en wandel? Lezen wij met de onzen Gods Woord en houden wij aan in het gebed? Juist daarin moet hij ons ten voorbeeld zijn. Al zijne bezigheden begon *Melanchthon* in Gods naam. Dikwijls hoorde men van zijne lippen de bede: »onze Heere God helpe ons en zij ons genadig.» Zijn eerste werk was het gebed, daarna sprak hij luide de belijdenis des geloofs uit, las dan een gedeelte uit de Heilige Schrift en sloeg een blik in den kalender, om zich de namen te herinneren der mannen, die in Christus' kerk voor Zijne zaak geleefd en gestreden hadden. En na zich alzo door woord en gebed gesterkt te hebben, ging hij aan den arbeid, 't zij naar de gehoorzaal, 't zij naar de school, 't zij naar zijn studeervertrek. O! mocht deze *Melanchthonische geest* weder vaardig worden over ons! Maar daar is *meer*, dat hij ons heden toeroept. *Melanchthon* staat daar als een levend getuige, dat ook *de meest onderscheidene gaven en krachten moeten samenwerken tot*

één doel, de komst van het Rijk Gods. Men kan met verschillende gaven het ééne geloof dienen. De dienst in het Godsrijk is *onderscheiden*, al naar gelang van de toestanden, waarin wij leven, de menschen waarmede wij omgaan, het beroep of het ambt, waarin wij staan. Maar hoe ver onze levenswegen ook uit elkaar gaan, daarin moeten zij samenloopen, dat *wij ons toewijden* aan den dienst des Heeren. O! zegge toch niemand, dat dit slechts de taak is van de bedienaren des Woords. Melanchthon is nooit een evangeliédienaar geweest. Nooit heeft hij op een kansel gestaan, nooit de wijding tot het ambt ontvangen. En nochtans, hoeveel heeft hij voor de kerk gedaan! Hij is een levend en afdoend bewijs niet slechts voor het recht, maar ook voor den plicht van het *algemeene priesterdom* der geloovigen, door de Reformatie weder in eere hersteld. Hij is ons eene getuigenis, dat de zaak der reformatie *de plicht is van alle geestelijk gezinden uit alle standen.* In Luther en Melanchthon is ons het innig verbonden zijn van het geestelijk ambt en de gemeente voor de herleving des geloofs in haar midden als belichaamd voorgesteld. Daar alleen, waar beiden één doel beoogen, kan er van wasdom en bloei sprake zijn. Een ieder zij dan voor zijn deel — dat roept Melanchthon ons toe — een dienstknecht, eene dienstmaagd des Heeren, opdat het lichaam, d. i. Zijne gemeente worde opgebouwd. *Er zij éénheid in het dienen.*

En voorts: een *vreedzaam hart te midden van den strijd.* Melanchthon heeft een lang leven vol strijd gehad. Maar door dat leven vol strijd slingert zich als een zilveren beek het smachtend verlangen naar vrede. Zoo zij het ook bij ons. Onze kerk is eensdeels eene strijdende, en God beware ons in genade daarvoor, dat wij vrede zouden roepen en daar is geen vrede. Geen vrede met een openbaar of verkapt ongeloof; geen vrede met verfijnde of grove zedeloosheid; geen vrede met een uitwendig, wettisch Christendom; geen vrede met dezulken, die onder een schijn van groote vroomheid een of andere waarheid der Schrift eenzijdig op den voorgrond stellen en de Sacra-

menten verachten. In deze of andere opzichten moet zij eene strijdende zijn. Maar evenmin worde het vergeten, dat zij ook den vrede moet zoeken. Aan het geloof, dat strijdt, vastgehouden, maar niet zonder de liefde, die zoekt en vindt. Voor de waarheid gestreden, maar niet zonder de zachtmoedigheid, die de zwakken draagt. Trouw gebleven aan onze kerk, maar met een wijd hart voor broeders en zusters, die met ons hetzelfde geloof zijn deelachtig geworden. Boven de kerk, waartoe wij behooren *staat het Godsrijk.* Om zijn komst gebeden in eenigheid des Geestes. Melanchthon was bovenal eene *irenische persoonlijkheid*, wien de eenheid der geloovigen in de onderscheidene kerkgenootschappen zeer ter harte ging. Als zoodanig kan zijn leven voor menigeen in onzen tijd ten zegen zijn.

En waar hij tevens als *geleerd en wetenschappelijk* man met onkreukbare trouw de grondwaarheden des Evangelies in leven en in sterven heeft beleden, daar predikt hij aan het geslacht onzer dagen, dat er *tusschen het christelijk geloof en de wetenschap geen onverzoenlijke strijd* bestaat. Er bestond schier geen gebied der wetenschap in zijn tijd, waarin hij zich niet min of meer thuis gevoelde en toch welk een kinderlijke en heilige eenvoud, die hem kenmerkte! Hij stond geheel op de hoogte van zijn tijd en toch, hoe leefde hij met zijn geheele ziel in de diepten van Gods eeuwig raadsbesluit! Hij beheerschte meer dan eenig ander de stof van het menschelijk weten en toch, hoe liet hij zich onvoorwaardelijk beheerschen door de macht van een levend geloof! Zoo is hij een lichtend voorbeeld, hoe er in den mensch een *verzoening kan bestaan tusschen gelooven en weten.* Zij ligt in het wedergeboren-hart. Voorwaar, met het oog op de steeds wijder wordende kloof tusschen beide past ons wel de bede op de lippen: *»verwek onder ons, Heere God vele Melanchthons, — die daar spreken: alles is het uwe, maar gij zijt van Christus.* Die Melanchthons gezindheid schenke de Heer u bovenal, mijne jeugdige vrienden, Heeren studenten, die de godgeleerde wetenschap tot uwe levensroeping hebt geko-

zen. Er bestaat geen ware beschaving zonder de tucht van den wil, zonder den ernst eener zedelijke gezindheid. Het zij u in de jaren der voorbereiding om kennis en wetenschap, maar waarlijk niet minder ook om de vorming en toebereiding van den inwendigen mensch te doen. Op dezen dag roept hij u zijn levensspreuk toe: *gebed, zelfonderzoek en bestudeering der Heilige Schrift vormen den waren Godgeleerde.*

En nu nog ten slotte een enkel woord over *zijn zalig sterven*. Hoe langzoo meer werd Melanchthons levensavond verdonkerd. Berichten van bloedige vervolgingen der Protestanten in Frankrijk en andere landen smartten hem ten diepste. Aanvechtingen van buiten, die hem bestormden, vermengden zich met zorgen, die uit zijn binnenste opstegen. Is het wonder, dat hij in vele zijner brieven zijn heimwee naar het ware vaderland uitspreekt? Het oudste bericht, namelijk dat der Universiteit van Wittenberg, zegt daarvan: »toen hij na veel arbeidens het leven moede was, heeft hij zich eenige jaren voor het sterven voorbereid, gelijk hij dan ook van zich-zelfen heeft geschreven, dat hij, levensmoede, zijne gedachten voortdurend bepaalde bij een ander leven, bij zijn lieven Heer Jezus Christus." Wanneer zijne tegenpartijders tegen hem schreven, dan was hij gewoon te zeggen: *laat hen maar schrijven, wat zij willen. Ik zal hen niet lang meer hinderen. Ik zal God bidden, dat Hij mij een zalig sterven schenke.*" Hij verlangde naar rust en vond ze niet. De troebele Elbe met haar hooggaande golven docht hem toenmaals het beeld zijns levens te zijn. Hij wenschte naar de grot te mogen vluchten, waarin eenmaal, in de nabijheid van 's Heilands geboorteplaats, de kerkvader Hieronymus had geleefd, om aldaar stervend zijn geest Gode te bevelen. Voorwaar, het was geen heldere levensavond, maar een *donkere* na een moeitevol leven. Wij vragen onwillekeurig: was dit het loon voor zulk een trouwen arbeid? En nochtans: het genadeloon is hem niet onthouden. De dood

heeft hem niet verrast, hij heeft zijn naeren gevoeld. Zijn bede was: »Heere God! Geef mij een blijmoedig sterven" en zijn gebed is verhoord. Hij zag in den dood een scheiden van de zonde, eene bevrijding van de moeite en ellenden dezer wereld, een komen tot het Licht, tot de aanschouwing van den Vader en den Zoon. Biddend ging hij zijn einde tegen. Toen twee diakenen elkaar afwisselend hem eenige hoofdstukken uit het Oude en Nieuwe Testament hadden voorgelezen, zeide hij luide:

»Ik heb steeds voor mij de uitspraak van Johannes aangaande mijnen Heer Jezus Christus: »de wereld nam Hem niet aan, maar zoovelen als Hem aannamen, gaf Hij macht, Gods kinderen te worden, die in Zijnen naam gelooven."»

Op Peucers vraag, of hij ook nog iets begeerde, zeide hij: *niets dan den hemel*. En zoo, terwijl zijne vrienden hem plaatsden uit de Schrift voorlazen, die hem tijdens zijn leven in 't bijzonder dierbaar waren, terwijl anderen hunne gevouwen handen over hem uitbreidden, terwijl zijn bleeke lippen onhoorbaar nog eene bede lispelden, ontsliep hij zacht en stil op *63jarigen leeftijd*. »Biddend" zoo luidt het bericht — »vierde hij zijn opvaart tot zijn lieven Heer Jezus Christus, dien hij steeds met hart en mond had geprezen en verheerlijkt." Zijn wensch was vervuld: *»Hij had den hemel en de hemel had een zalige gewonnen."*

Een kleine metalen plaat in den grond wijst den bezoeker van Wittenbergs slotkerk Melanchthons laatste rustplaats naast die van Luther aan, terwijl de muur zijne beeltenis vertoont en den grooten hervormer en leermeester van de geheele Evangelische Christenheid roemt.

Wanneer Melanchthons geloof door Gods genade het onze is in het leven, dan zal ook ons sterven als het zijne, vrede zijn. Wij eindigen met de bede:

God schenke ook ons uit genade zulk een geloof, zulk een vrede, zulk een einde!